

Vaasan yliopiston aluetiede profiloitumisen ja matriisiorganisaation haasteissa

Vaasan yliopiston aluetieteen oppiaineen juuret ovat talousmaantieteessä. Ensimmäinen talousmaantieteen professori Mauri Palomäki oli keskus- ja vaikutusalue tutkimuksen suomalainen pioneeri. Hän toimi myös Vaasan silloisen korkeakoulun rehtorina vuodesta 1970 vuoteen 1987. Vuosituhannen vaihteessa oppiaine vaihtoi nimensä aluetieteeksi ja kotitiedekuntansa kauppatieteistä yhteiskuntatieteisiin. Tällöin talousmaantieteen tutkimusperspektiiviä laajennettiin aluekehittämisen tutkimus- ja opetussuuntauksella, jonka painopisteeksi tuli maaseudun kehittämistutkimus. Talousmaantieteen perinne näkyy kuitenkin edelleen, vaikka tutkimusteemat ovat uudistuneet; Vaasan alue-

tieteen tutkimuksen ja opetuksen painoaloja ovat aluetalous ja aluekehittäminen. Aluetieteen oppiaineen kotitiedekunta Vaasan yliopistossa on nykyisin filosofinen tiedekunta, joka syntyi kun hallintotieteellinen ja humanistinen tiedekunta yhdistyivät vuoden 2010 alussa. Tiedekunnan missiona on toimia yhteiskunnallisen humanismin vastuunkantajana ja sen dekaanina on vuodesta 2012 lähtien toiminut aluetieteen professori Hannu Katajamäki.

Vaasan yliopiston aluetiede on pieni oppiaine, joka on etenkin opettajien aktiivisuuden johdosta ollut paikallisesti merkittävä. Aluetieteen näkökulmasta maantieteen ja aluetieteen tutkimusel-

ta vaaditaan paljon. Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM:n) näkemyksen mukaan laadukas tutkimus on kansainvälistä, mikä käytännössä tarkoittaa julkaisuforumissa korkealle arvostettuja kansainvälisiä tieteellisiä artikkeleita. Myös alueelliset odotukset ovat usein suuria ja tieteenalan odotetaan osallistuvan yhteiskunnalliseen toimintaan muun muassa soveltavan tutkimuksen muodossa. Aluetieteilijöiden toivotaan lisäksi osallistuvan yhteiskunnalliseen keskusteluun, ja Vaasassa näin onkin tehty. Monimuotoinen toimenkuva on kiinnostava mutta myös kuormittava. Suurilla laitoksilla päästään jonkinlaiseen työnjakoon, mutta pienissä yksiköissä kaikki tekevät kaikkea. Tienten laitosten dilemma on myös opetuksen ja tutkimuksen tasapaino, sillä perusopetus vie suuren osan henkilökunnan resursseista.

Yliopistojen edellytetään nykyisin profiloituvan. Jouni Häklin (2010) mukaan suomalaisten yliopistojen profiileista löytyy maantieteellisiä ja aluetutkimuksellisia painopisteitä, vaikka profiilit ovat laiveita ja toimivat pikemmin sateenvarjoina. Vaasan yliopiston painoalaja ovat johtaminen, rahoitus, energia ja monikielisyys. Ne eivät välttämättä ole kovin maantieteellisiä, mutta olemme yrittäneet sijoittaa omat tutkimuksemme johtamisen painopisteeseen. Johtaminen on kehittämistä ja kehittämiseen tarvitaan tietoa paitsi kehittämisen ja suunnittelun prosesseista myös kohteista, kuten alueellista ilmiöistä, rakenteista ja kehityksestä.

Tutkimusta tehdään nykyisin tutkimusryhmissä ja osana suurempia tutkimusohjelmia. Tähän on johtanut yliopistojen uusi rahoitusmalli ja siihen liittyvä suuruuden logiikka – pienet yksiköt eivät tuota vuosittain tarvittavaa määrää julkaisuja ja tohtorintutkintoja. Vaasan yliopistossa aluetiede kuuluu hallintotieteisiin, jotka on pirstottu monialaisiin tutkimusryhmiin. Aluetieteilijät muodostavat kielitieteilijöiden kanssa tutkimusryhmän ”Nykyajan kielelliset, kulttuuriset ja alueelliset ilmiöt”. Tutkimusryhmä on yksikkö, jonka tuloksia lasketaan, mutta tutkimusryhmien sisällä on pienempiä tiimejä, joita voi perustaa joustavammin. Aluetieteen tutkimustiimin teemana on tällä hetkellä ”Paikkaperustainen yhteiskunta ja aluekehittäminen”. Suurten tutkimusryhmien tavoitteena on myös energia, mutta toistaiseksi aluetieteellä on ollut vain vähän yhteistä tutkimusta tai keskustelua kielitieteilijöiden kanssa. Aluetieteilijöiden näkökulmasta monialainen tutkimusryhmä näyttäytyykin keinotekoisena hallinnollisena ratkaisuna. Organisaatoratkaisuilla ei voi synnyttää yhteistyötä, joka parhaimmillaan syntyy luonnostaan ja tutkijoiden omista tarpeista.

Kansainvälistyminen on tärkeä osa tutkimusta ja kansainvälisten julkaisujen avulla tutkija voi an-

taa oman panoksensa tieteenalan kansainvälisten kysymysten ratkomiseen. Yliopistojen uusi rahoitusmallikin painottaa Jufo-luokituksessa korkealle arvostettuja artikkeleita ja julkaisuja. Vaasan aluetieteessä on tuotettu jonkin verran kansainvälisiä julkaisuja, mutta vain vähän verrattuna muihin maantieteen ja aluetieteen yksiköihin. Toisaalta on huomattava, että kansainväliset tieteelliset artikkelit ovat vain jäävuoren huippu. Tutkimustoimintaa ja siihen liittyvää keskustelua käydään monilla areenoilla. Monenlainen tutkimus voi olla laadukasta ja tärkeää paitsi tekijöilleen myös tutkimuksen hyödyntäjille, rahoitusmallin indikaattoreista riippumatta. Kuten Häkli (2010) toteaa, maantieteen ja aluetutkimuksen yksiköiden profiilit erottuvat toisistaan tutkimuksen osalta hyvin. Myös opetuksessa alan yksiköt ovat tehneet erilaisia ratkaisuja ja maantieteen opiskelumahdollisuudet yliopistoissa näyttävät opiskelijoille monipuolisina ja erikoistuneina. Vaasassa on erikoistuttu aluetalouteen ja aluekehittämiseen. Vaikka maantieteellinen tutkimus on ollut Suomessa tunnettua ja näkyvää, Vaasan aluetieteen edustamat alat ovat olleet niukasti esillä. Etenkin talusmaantieteellisen perustutkimuksen vahvistaminen olisi tärkeää koko suomalaiselle maantiedeyhteisölle.

Rahoitusmalli ja yliopistojen tehtävät

Opetus- ja kulttuuriministeriön käyttöönottamana uusi rahoitusmalli ja siihen liittyvä tulosohjaus on lisännyt yliopistojen välistä kilpailua. Rahoitusmallin vaikutus näkyy jo nyt, kun jotkut yliopistot lisäävät osuuttaan rahoituspotista ja toisten potti vähenee. Yliopistot, jotka eivät tuota tarpeeksi tutkintoja, opintopisteitä ja korkean Jufo-luokituksen julkaisuja, joutuvat kutistumisen kierteeseen, säästöihin ja leikkauksiin. Mallia ja tulosohjausta on helppo kritisoida, mutta sen noudattamatta jättäminen voi johtaa kutistumiseen. YT-neuvottelutkin ovat tulleet yliopistomaailmaan ja niitä on käyty ainakin Åbo Akademiassa ja Oulun yliopistossa.

Yliopistojen välinen kilpailu on kaukana humboldtilaisesta yleissivistykseen tähtäävästä yliopistomallista (Granö 2010), vaikka uudenkin yliopistolain (2009) mukaan yliopistojen tehtävänä on ”edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa”. Nämä tavoitteet voi kyseenalaistaa nykyaikaan täysin soveltumattomina (Naukkarinen 2013). Toisaalta voi vain ihmetellä, miten indikaattoreihin perustuva rahoitusmalli ja yliopistojen välinen kilpailu edistävät näitä tavoitteita.

Kun uusi rahoitusmalli on tarkoitettu OKM:n myöntämien perusresurssien allokointiin yliopistojen kesken, olisikin kiinnostavaa kysyä millaisia rahoitusmalleja yliopistot käyttävät organisaationsa sisällä allokoidessaan resursseja tiedekuntien ja oppiaineiden kesken. Yliopistojen välillä voi olla suuriakin eroja ja tulosityksiköt voivat olla tiedekuntia, laitoksia tai oppialoja. Vaasan yliopistossa on suoraviivaisesti käytetty rahoitusmallin indikaattoreita tiedekuntien välisessä rahanjaossa. Kaikki alat ovat samassa asemassa, vaikka humanistien tai yhteiskuntatieteilijöiden on vaikea saada esimerkiksi yliopiston yhtenä rahoitusindikaattorina toimivaa Tekesin rahoitusta.

Tulosohjaus ja kilpailu voivat vaikuttaa myös yliopistojen sisäiseen työilmapiiriin, jos indikaattorit saavat itseisarvoisen merkityksen sen sijaan että yliopistoissa pohditaan, mitä niillä halutaan mitata tai arvioida. Monenlainen opetus- ja tutkimustyö on arvokasta niin opiskelijoiden, tiedeyhteisön kuin yhteiskunnankin kannalta. Vaarana on, että yliopistoista tulee tuotantolaitoksia, joissa huomio kohdistuu liikaa indikaattoreihin, eli tutkintoihin, julkaisujen luokituksiin ja määrään, opintopisteisiin ja kilpaillun ulkoisen rahoituksen määrään.

Laitosrakenteesta kohti monitieteistä matriisiorganisaatiota

Vaasan kaupungissa on monia pieniä korkeakouluyksiköitä, jotka tekevät yhteistyötä, mutta eivät kuitenkaan ole yhdistyneet. Useimpien Vaasan yliopistossa työskentelevien toiveena on ollut muodostaa Vaasassa toimivista yliopistollisista yksiköistä yksi monikielinen yliopisto. Vaasan yliopiston ja Åbo Akademin Vaasan yksikön toiminnat tukisivat toisiaan, sillä Åbo Akademiassa on kasvatustieteellinen tiedekunta, jossa koulutetaan muun muassa ruotsin kielellä toimivia peruskoulunopettajia. Vaasan yliopistossa opetetaan kieliä, mutta täältä puuttuvat kasvatustieteet ja pedagogiset oppiaineet. Åbo Akademi ja Vaasan yliopisto tekevät yhteistyötä kielikylpyopettajien koulutuksessa ja aluetieteellä on tutkimusyhteistyötä Åbo Akademin maaseutututkimuksen yksikön kanssa. Yhteistä yliopistoyksikköä kuitenkin vastustetaan niin sanotun Taxellin aksiooman perusteella. Sen mukaan kaksikieliset laitokset ja ratkaisut johtavat pitkällä tähtä-

mellä enemmistökielen valtaan ja vähemmistökielen vähittäiseen kuihtumiseen.

Vaasan yliopistossa pyritään tietoisesti matriisiorganisaatioon: monitieteisiin tutkimusryhmiin ja monialaisiin koulutusohjelmiin. Se tietää hallinnon kasvua ja pirstoutumista, sillä matriisiorganisaatio on rakennettu oppiaineista koostuvien yksiköiden päälle. Vaasan yliopistossa hallintotieteisiin kuuluvat aluetieteen lisäksi julkisjohtaminen, julkisoikeus ja sosiaali- ja terveyshallintotiede. Hallintotieteiden kandidaattiohjelmaan valitaan opiskelijat yhteisessä pääsykokeessa. Opiskelijat opiskelevat ensin kaikkien oppiaineiden peruskursseja ja valitsevat pääaineensa ensimmäisen opiskeluvuoden lopussa. Tämä on jonkin verran vähentänyt aluetieteen pääaineopiskelijoiden määrää. Menettely vastaa kauppatieteellisten alojen käytäntöä, mutta poikkeaa Tampereen mallista, jossa kandidaattiohjelmissa ei valita pääaineita. Aluetieteen maisteriohjelma on kaksivuotinen ja se suoritetaan kandidaattitutkinnon jälkeen. Aluetieteen maisteriohjelmissa painotetaan aluetaloutta, aluekehittämistä, aluetutkimuksen menetelmiä ja valinnaisia erityisaloja. Kandidaattiohjelmat ja maisteriohjelmat ovat siis eriytyneissä.

Vaasan tapaisissa pienissä yliopistoissa ovat vastakkain profiloituminen ja yleissivistys. Talousmaantieteen professori rehtorina toiminut Palomäki ajoi voimakkaasti laaja-alaista yliopistoa ja onnistuikin siinä ainakin osittain. Nyt opetus- ja kulttuuriministeriö ajaa taas yliopistojen profiloitumista, mikä Vaasan yliopistossa voi merkitä kauppatieteiden vahvistumista muiden alojen kustannuksella. Toisaalta pyrkimyksenä on, että Vaasan yliopistosta valmistuvat hallintotieteilijät ja humanistitkin ovat perehtyneet yrityselämään ja talouteen. Vaikka yliopistot ovat autonomisia, OKM:n argumentit vaikuttavat esimerkiksi strategisessa kehittämisessä ja resurssien jaossa. Vaasan aluetieteellä ja sen tutkimus- ja opetuspainotuksella, eli aluetalouden ja aluekehittämisen tutkimuksella sekä maaseutututkimuksella on oma profiilinsa ja paljon annettavaa, mutta myös haasteita sekä omassa kotiyliopistossaan että suomalaisessa maantiedeyhteisössä.

SEIJA VIRKKALA
*Aluetieteen oppiaine,
Vaasan yliopisto*